

Никола Самарџић, ИСТОРИЈА ШПАНИЈЕ,
Плато, Београд 2005, 804 стр.

Књига *Историја Шпаније* Николе Самарџића, професора Ране модерне историје на Филозофском факултету у Београду, у издању издавачке куће „Плато“ из Београда, прати на 804 стране историју Шпаније од Алтамире до данашњих дана. Књига се састоји од 21 поглавља, поговора, хронологије догађаја, списака владара и влада, библиографије и регистра. Прва поглавља се баве географским особеностима Иберијског (Пиринејског) полуострва и његовим основним карактеристикама, историјом од најстаријих времена, старим вијеком, феничанским трговачким колонијама, ширењем утицаја Картагине, римским освајањем Хиспаније (римски цареви поријеклом са Иберијског поднебља су Трајан, Хадријан, Марко Аурелије, Комод, Теодосије, Хонорије, Аркадије, а такође, из Римске Хиспаније су и Сенека, Лукијан, Марцијал, Квинтилијан, географ Помпонио Мела), ширењем хришћанства. Наредна поглавља прате развој Визиготске Шпаније настале доласком племена Западних Гота на Иберијско полуострво током посљедњих деценија постојања Западног римског царства. Наиме, током V вијека племена Свева, Алана и Вандала грунула су на Иберијско полуострво пустошећи и уништава-

јући остатке римске власти. Свеви и Вандали Аздинзи населили су се у сјеверозападној провинцији Галетији (данашња Галиција да би се потом спустили на Балеарска острва), док су се Вандали Силинзи и Алани населили на западу полуострва, Лузитанију, простор данашње Португалије, да би потом Вандали у великом броју прешли на простор Сјеверне Африке. Због тога што су били малобројни варвари нису успјели да у првом налету заузму читаву тадашњу Хиспанију. То су учинили тек Визиготи, који су овладели највећим дијелом полуострва изузев територија које су држали Свеви и старосједиоци Баски. Временом су се издиференцирале двије основне групе: Визиготи који су прихватили аријански вид хришћанства, и Hispano-Римљани као римокатолици.

Аутор потом описује почетак продора ислама и муслиманско освајање из Сјеверне Африке које је отпочело у првим деценијама осмог вијека, а резултирало вишевијековним постојањем Кордобског емирата у Андалузији. Муслимани су у почетку само промицали полуострвом и нијесу се нигдје дуже задржавали. Тек након изгубљене битке код Поатјеа, 732. године, којом им је од стране Франака заустављено надирање дубље у Евро-

пу, почели су да се трајно настањују у јужном дијелу Иберијског полуострва, коме су дали име Ал-Андалуз (данашња Андалузија)

Временом су, у отпору муслиманском напредовању, од остатака хришћанских територија оформљене Астурија, Навара, Кастиља, Арагон и Леон, а појавила се идеја и нарастала о обнови некадашњег Визиготског краљевства, чијим се настављачем сматрала Астурија, и тако је отпочео вишевијековни процес Реконкисте, потискивања муслимана са полуострва који је крунисан освајањем последњег муслиманског упоришта Гранаде 1492. године. Уговор о уједињењу Кастиље и Арагона 1479. године означава је уједињење Шпаније. Католички краљеви Шпаније су у процесу учвршћивања тек уједињене земље, надгледања преобраћеника у хришћанство, у првом реду Јевреја и Мавара, настојали да владају чврстом руком, па се у том смислу може схватити настајање Инквизиције крајем 15. вијека. Поморска освајања у Новом свијету и огромна богатства која су пристизала из прекоморских територија омогућила су снажан економски напредак. Међутим, династички сукоби узроковали су да се на шпанском пријестолу, захваљујући брачним везама, устолоче хабзбуршки краљеви у периоду од 1516. до 1700. године.

Аутор потом описује опадање моћи Шпаније, смањивање њених територија у колонијама, владавину страних краљева (након Хабзбурговаца Шпанијом владају Бурбони у периоду 1700 – 1870. године, затим Савоје 1870 – 1873, па опет Бурбони 1874 – 1931. године)), настанак и развој капиталистичких односа уз изузетно јак и дуго задржаван феудални елемент. Грађан-

ски рат тридесетих година 20. вијека, којим је територија Шпаније постала терен за разрачунавање сукобљених сила у само предвечерје Другог свејетског рата и долазак на власт каудиља Франциска Франка, који се на челу државе налазио од 1936. до смрти 1975. године, означили су битан моменат у развоју савремене Шпаније.

Огроман утицај који су шпанци својом културом и језиком наметнули и оставили у некадашњим колонијама у Средњој и Јужној Америци, значајна именима из области књижевности и умјетности, дају неоспоран печат Шпанији. Шпански, тј. кастиљански језик (*la lengua castellana*) је званични језик шпанске државе. Међутим, није једини који се говори на територији Шпаније. Баскијски, галисијски и каталонски су као званични признавати у статутима аутономних заједница. Устав Шпаније аутономним заједницама признаје употребу сопствених језика и право заштите језичких варијација као дио њихове културне баштине. Кастиљански је промовисан у званични језик Шпаније декретом Филипа V 1714. године и од тог датума зове се шпански језик (*la lengua española*). Захваљујући Колумбовом открићу Америке, шпански језик је освојио нова пространства и усталио се као званични у читавој Средњој и деловима Северне и Јужне Америке. Затим, шпанско говорно подручје захвата и Филипине, Екваторијалну Гвинеју и дио Сахаре. Близу 400 милиона особа користи шпански језик било као матерњи, или званични, што га чини четвртим језиком на свијету по броју говорника.

Иберијско (Пиринејско) полуострво је једна од најјасније одређених цјелина на европском копну. Његов

општи изглед може да остави погрешан утисак уједначености. Иначе саздано је од малих појединачних цјелина са сопственим партикуларизмима и менталитетима, које су опстајале без обзира на своје званичне, институционалне оквире. Често навођена изрека да Африка почиње већ са Пиринејима сувише је указивала на посебност читаве Шпаније, превиђајући да је управо захваљујући чудесном богатству своје историје и шароликости саставних цјелина она не само важно подручје европског простора него и сегмент европске суштине. Тај општи индентитет ионако не сачињавају крупни, уједначени, монолитни ентитети. На самом југу, Гибралтарски мореуз никад није био препрека утицају Шпаније на сјеверну Африку, мада су утицаји и проширења били, у једном дужем трајању, узајамни. У познатијем, историјском времену, у Шпанију су прелазили Арабљани и Бербери у VIII, Алморавиди и Алмохади у XI и XII, Мариниди у XIII и XIV вијеку. С друге стране, шпански хришћани су, док се њихова реконквиста, тј. потискивање муслимана са иберијског полуострва, приближавала свршетку, продирући до Гибралтара, унапријед замишљали наставак освајања која су потом заиста пренијели у Берберију.

У протекле три деценије Шпанија је напустила ауторитарну епоху, развила све облике појединачних и колективних права и слобода и налази се у врху богатих и успјешних земаља. Ова кретања су настала и под притиском искуства које је Шпанија унијела у свој мирни преображај, не темељећи га на обрачуна с претходним раздобиљем, учинивши да оно у сваком смислу истекне и припадне прошлости. Ако су у нечему сличне, и уколико та-

кве аналогije имају смисла, Шпанија и Југославија су имале сложене унутрашње саставе, етнички и културно неуједначене, биле су преосјетљиве на искушења и ломове током бурних историјских дешавања. Ипак, судбина и стварне способности повеле су их различитим путевима. Шпанију је грађански рат оштро подијелио и однио више од милион жртава. Франкова епоха одвијала се у најмање два упоредна тока. Зачета на почетној диктатури, политичка структура само се незнатно мијењала и прилагођавала, али су се друштво и земља у цјелини подизали. Не базирући се на очекивања и захтјеве савезника, силе Осовине, Франко је Шпанију задржао на рубовима свјетског обрачуна, проницљиво предвиђајући његов исход и приближивши се побједничкој страни, чије је потом притиске подносио и повремено им попуштајући. Мада је остао запамћен највише у свјетлости свога ауторитарног и конзервативног карактера, или као необични анахронизам у односу на остали дио Европе тога доба, сачувао је, и штавише, обновио функционалне кругове који обично припадају средњем грађанском слоју, остављајући мјеста снагама које су, у времену које је послје њега наступило, постале окосница друштва и његовог напретка. Његов историјски пандан у другој Југославији, имао је, у личном погледу, више умијећа. Похвале Титу истицали су и западни савезници који су га одржавали даље од совјетског блока и домаћи доминантни слојеви који су на тој тачки били сложни или довољно опрезни. И једна и друга владавина трајале су по око три и по деценије, а и Франко и Тито, барем званично, рођени су исте године. Све сличности, међутим, не-

стају у дубинама њихове заоставштине. Шпанија је располагала мрежом слободних универзитета, образованом и способном бирократијом, снажним банкама и развијеним градовима. Демократизација друштва је зависила само од брзине којом је требало сломити отпор конзервативних кругова у власти, а обнова монархије такође је допринијела политичком споразумијевању, док су територијални и културни национализми донекле задовољени економским благостањем и високим конститутивним стандардима. Насупрот томе, друга Југославија, односно њене саставне републике определијиле су се за дезинтеграцију, док је бирократски национализам поникао у Титовим настојањима да умножавањем државне и партијске номенклатуре, вјероватно и преуређењем федерације, обузда захтјеве за попуштањем стега бржим отварањем и модернизацијом. Шпанија је током осамдесетих

успјела да преживи налете тероризма и покушај војног удара, да изабере демократску владу и приступи тадашњој Европској заједници. У Југославији су национализми покренути самим државним устројством, а подстакли су их привредни колапс и некомпетентност и неспособност влада. Овакве ауторове опсервације, прављење специфичних аналогија, ма колико оне можда и немају потпору у фактима и сличном историјском развоју Шпаније и Југославије, мора се признати занимљиве су и дају посебан оквир за отварање нових идеја и размишљања у том правцу. Наравно, све то даје посебан квалитет овоме дјелу, које богатством чињеница и њиховом синтезом у компактну методолошку цјелину, исказану нарочитим литералним стилем, заокружује причу о једној теми о којој у нашој јужнословенској историографији није до сада поклањања озбиљнија пажња.

Мр. Раденко Шћекић